

ՍԵՐՈՒՆԴՆԵՐԻ ՏՐԱՆՍԳԵՆԵՐԱՑԻՈՆ ԿԱՊԵՐԻ ՖԵՆՈՄԵՆԸ

ՍՅՈՒՋԱՆ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Այսօր մենք ապրում ենք արմատական հեղաշրջումների, գիտության արագընթաց զարգացման և մեծ փոփոխությունների դարաշրջանում, փոփոխություններ, որոնք տեղի են ունենում կյանքի գրեթե բոլոր ոլորտներում, նաև մեր մտածողության և ընկալման դաշտում:

Յուրաքանչյուր հոգեբան, բժիշկ, հոգեթերապևտ, խմբավար, ընդհանրապես ցանկացած մասնագետ իր պրակտիկայում հանդիպում է բարդ դեպքերի, խնդիրների, որոնք դասական տեսությունները մինչև վերջ չեն բացահայտում և մեկնաբանում: Հանդիպում են նաև այնպիսի դեպքեր, երբ նմանատիպ օրինակների մասին լսել, բայց չենք առնչվել: Նման պարագայում սկսում են փնտրել բացատրություններ. ինչ-որ բան պարզ է դառնում, ինչ-որ բան մնում է վարագուրված: Իսկ երբ խոսքն անգիտակցականի մասին է, այստեղ արդեն ամեն ինչ ավելի բարդ է դառնում:

Ահավասիկ, արտ-թերապիայի մեր աշխատանքային փորձից մի օրինակ: Ընթանում էր արտ-թերապիայի թրեյնինգի հերթական հանդիպումը: Խմբում միայն հոգեբաններ էին, որոնք աշխատում էին տարբեր բուժհաստատություններում: Այդ հանդիպումը նվիրված էր երազներին. քննության նյութը կրկնվող, տագնապալի կամ մանկությունից հիշվող երազներն էին: Մասնակիցները պետք է նկարեին իրենց երազից մի դրվագ, որն ավելի վառ էր տպավորվել: Մասնակից Գ.-ն (26 տարեկան) նկարեց վեց տարեկանից իրեն հետապնդող մի երազ: Նա վստահ էր, որ ինքն այդ ժամանակ այդ տարիքին է եղել. սենյակի հատակին պառկած՝ սուտմեռուկ էր տվել, որպեսզի դառն մոտ կանգնած երկու տղամարդիկ չտեսնեին իրեն և հեռանային: Աղջնակը չէր տեսել, բայց գիտեր, որ այդ երկուսը կողքի սենյակում սպանել էին իր ծնողներին և հարազատներին: Աղջիկը, վախից շունչը պահած, սպասում էր տղամարդկանց հեռանալուն և գրեթե շնչահեղձ էր լինում: Անգամ երազը պատմելիս Գ.-ն շնչահեղձ էր լինում: Այդ երազի մասին նա երբեք ոչ մեկին չէր պատմել, անգամ՝ մորը: Ի դեպ, Գ.-ն մոր միակ զավակն է: Նա խոստովանեց, որ շատ վաղուց՝ դեռ մանկությունից, անընդհատ տեսնում է այդ երազը և ամեն անգամ սոմատիկ նույն դրսևորումներն է ունենում և սարսափի նույն զգացումը: Որոշեցինք հետազոտելի հենց այս երազը: Դա հոգեվերլուծական աշխատանք է, որտեղ երազը համարվում է անգիտակցականից եկող ուղերձ այն մասին, որ կա խնդիր և այդ խնդրի լուծման համար անհրաժեշտ է գիտակցության օգնությունը: Անգիտակցականն ուղարկում է ոչ միայն խնդիրը, այլև հուշում դրա լուծումը: Երբ մարդը գիտակցում է հիմնախնդիրը, այլևս հեշտ է աշխատել: Դա բարդ աշխատանք է մարդու համար՝ բացահայտումներով հագեցած, բայց վերջում և՛ այցելուն, և՛ հոգեբանը ներքին բավարարվածու-

թյուն են ապրում և հասկանում, որ աշխատանքն ավարտված է: Յ.-ի դեպքում երազի մեկնաբանման տարբերակները շատ էին. նա փորձում էր այդ դրվագը կապել իր մանկության մի քանի իրավիճակների հետ, և դրանցից մեկը կարծես թե համոզեց և՛ Յ.-ին, և՛ ինձ: Երազի հիմքում ընկած էր մի դրվագ նրա մանկությունից, որը բավականին տհաճ էր, և աղջիկն այն արտամղել էր: Դա վերաբերում էր մանկության նրա ապրումներին, երբ բակ իջնելու համար Յ.-ն պիտի անցներ մուտքի մոտ կանգնած իրենից տարիքով բավականին մեծ տղաների կողքով, որոնք ամեն անգամ ինչ-որ տհաճ խոսք էին ասում: Յ.-ն խուսափում էր նրանցից, փորձում միշտ աննկատ անցնել: Թրեյնինգն ավարտվեց, բայց ինչպես իմ, այնպես էլ Յ.-ի մեջ (ինչպես հետո նա խոստովանեց) կար մի տեսակ անավարտության զգացում. պարզ չէր, թե ինչու էր այդ վեցամյա աղջնակը շունչը պահած պառկել հենց հատակին, իսկ կողքի սենյակի սպանված մարդիկ ի՞նչ կապ ունեին: Պատասխանն ստացվեց հենց նույն երեկոյան, երբ Յ.-ն ընթրիքի սեղանի շուրջ մորը պատմեց մեր հերթական հանդիպման և իր երազի մասին: «Իմ պատմելու ընթացքում մորս զարմացած դեմքը մի տեսակ ձգվեց, իսկ ձեռքը քարացավ օդում», - հաջորդ մեր հանդիպմանը պատմեց Յ.-ն: Պարզվում է, որ Յ.-ի նախատատը՝ մոր տատիկը, 1915 թ.-ի Եղեռնից հրաշքով փրկվածներից է: Նրա ողջ ընտանիքը զոհ է գնացել երկու թուրք ոճրագործների սրին, իսկ վեց տարեկան աղջիկը, սենյակի մի անկյունում հատակին պառկած, մեռած է ձևանում, մինչև ոճրագործները տնից դուրս գնան: Այդպես նա փրկվում է:

Այս պատմության մասին Յ.-ի ընտանիքում չեն խոսել. տրավման շատ մեծ էր, Յ.-ի մայրը աղջկան երբևէ չէր պատմել, անգամ թեթև ակնարկ չէր արել:

Ի՞նչ է սա, գենային հիշողություն: Գենն իր մեջ կրում է տեղեկատվություն անցյալի, ներկայի, անգամ ապագայի մասին, այդ իսկ պատճառով գենը պետք է հիշողություն ունենա¹: «Գենային հիշողություն բառակապակցությունն այսօր արմատավորվել է մեր առօրյա խոսքում, օգտագործվում է գրական երկերում: Գենային հիշողություն ասելով հասկանում են ընդունակությունը հիշելու այն, ինչը չի եղել անհատի կյանքի անմիջական փորձում, իր առօրյա պրակտիկայում: Սովորաբար դրանք անցյալի որոշակի տեսիլներ են, նախնիների հիշողություն, նախկին կյանքի պատկերներ և այլն»²: Այս երևույթը դեռևս գիտականորեն ապացուցված չէ, բայց մարդկային հոգեկանն անսահման հնարավորություններ ունի և կարիք է զգում նորանոր բացահայտումների: Գենային հիշողությունն անվանում են նաև «նախնիների հիշողություն», «ցեղի հիշողություն»: Այն ավելի շատ զգացողության մակարդակում է և երբեմն շատ խորքային մակարդակից լողում է վեր և առաջ բերում ոչ հստակ պատկերներ, զգացողություններ: Գենետիկական հիշողությունը դրսևորվում է երազներում կամ գիտակցության փոփոխված վիճակներում, քանի որ տվյալ դեպքում գիտակցությունը պաշտպանում է հոգեկանը անձի երկատման զգացումից: Գենետիկական հիշողությունը, ըստ Կ. Գ. Յունգի, մտնում է կոլեկտիվ անգիտակցական կառույցի մեջ, որը կախված չէ մարդու անձնական փորձից. այն ողջ մարդկության հիշողությունն է, որը պահպանում է առաջնային շատ կերպարներ, արքետիպեր, որոնք ժառանգվում են գենետիկորեն³: Գենային հիշողության մասին գաղափարն ունի բավականին խոր արմատներ: Դեռևս Ազնի յոգայում խոսվում է, որ ամենամասնապատկերի պահերին հեռավոր դարերից առկայծում են առանձին հիշողություններ: Նշանակում է՝ դրանք ինչ-որ տեղ պահպանվում են և անցնում սերնդից սերունդ: «Ժառանգականությունը ազգի համար նույն նշանակությունն ունի, ինչ-որ հիշողությունը՝ առանձին անհատի: Հնարավոր է՝ նախնիներն իրենց դարավոր փորձը ներդնում են իրենց սերունդների Ես-ի խորքերում»⁴: Հույն մաթեմատիկոս, մեծ մտածող Պյութագորասը (մ. թ. ա. 6-րդ դար) հավատում էր հոգու անմահությանը և դրա ապացույցներից մեկը համարում էր հիշողության անսովոր դրսևորումները: Պլատոնի փիլիսոփայության մեջ անցած կյանքերի իրադարձությունների վերականգնումը դիտվում էր որպես «հոգու հիշողություն»: 1953 թվականին գիտնականներ Ֆրենսիս Կրիկն ու Ջեյմս Ուոթսոնը հրատարակեցին մի հոդված, որում բացատրում էին, թե ինչ ձևով է գենետիկ ինֆորմացիան անցնում մի սերնդից մյուսին: Դա մեծ հեղաշրջում էր գիտության մեջ, որի համար նրանք 1962 թ. Նոբելյան մրցանակ ստացան: Ըստ այսմ, արտ-թերապևտիկ մեր աշխատանքում Հ-ի պարբերաբար կրկնվող երազը կարող ենք մեկնաբանել գենային հիշողության տեսությամբ: Ի՞նչ է փորձում անգիտակցականը հուշել, ինչո՞ւ չի թողնում գրեթե հարյուրամյա վաղեմության իրադարձությունները մնան պատմության մեջ, ինչո՞ւ է այդ ինֆորմացիան ծանր երազի տեսքով հայտնվում իր

¹ Տե՛ս **Беляев М. И.** Генная память. М., 2006, էջ 76:

² **Гримак Л. П.** Тайны гипноза, современный взгляд. СПб., 2004, с. 269.

³ Տե՛ս **Юнг К. Г.** Психология и искусство. Киев, 1996, էջ 26:

⁴ **Гримак Л. П.**, նշվ. աշխ., էջ 274:

ողջ ընտանիքը կորցրած, մահից մազապուրծ եղած նախատատի ծոռնուհուն:

Մեր խնդրի լուսաբանումն իհարկե կապված է գենային հիշողության հետ, բայց մեկ այլ մոտեցում ևս կա, որն ավելի քան լուսաբանում է 3.-ին հետապնդող երազը: 1960-1970 թթ. Ֆրանսուազա Դոլտոն, Նիկոլյա Աբրահամը և Իվան Բուզորմենի-Նադը առաջադրում են ոչ լիովին լուծված կոնֆլիկտի տրանսգեներացիոն փոխանցման խնդիրը (ատելություն, վրեժ, գաղտնիքներ, հարազատի չասված, չլուսաբանված մահ և այլն): Ըստ այս տեսության՝ կան ապրված անարդարություններ, որոնք ցավ են պատճառում, կան գաղտնիքներ, որոնք հնարավոր չէ բացահայտել. շատ են տրավմատիկ: Չարտահայտված այդ գաղտնիքները դառնում են «ուրվականներ», որոնք պահպանում են որևէ հարազատի գաղտնիքը, դրանք մոր անգիտակցականից փոխանցվում են երեխայի անգիտակցականին սերնդեսերունդ⁵: Ինչպե՞ս է անցյալն ապրում մեր ներկայում: Դեռևս Ջ. Ֆրեյդը ասում էր, որ զգացմունքները սերնդեսերունդ փոխանցվում են որևէ սխալի հետ միահյուսված, որը գիտակցության ոլորտում մարդը չի պահում: Բազմաթիվ հետազոտողներ գտնում են, որ ներարգանդային կյանքում՝ արդեն 7-րդ ամսում, երեխան երազներ է տեսնում, որն ամենայն հավանականությամբ փոխանցում է մայրը: Երեխան «մուտք է գործում» մոր անգիտակցական ոլորտ և ինֆորմացիա է ստանում: Համաման միտք է արտահայտում և Ֆրանսուազա Դոլտոն՝ նշելով, որ մոր և երեխայի անգիտակցականները կապված են իրար, և երեխան գիտի, զգում է իր ընտանիքին վերաբերող ինչ-ինչ տեղեկություններ, և դա փոխանցվում է սերնդեսերունդ⁶: Նիկոլյա Աբրահամն ու Մարիա Տյորոկն «ուրվականի» և «դամբանի» վերաբերյալ առաջ քաշեցին մի ինքնատիպ վարկած: «Ուրվականը» անգիտակցականի գոյացություն է, որը երբևէ չի եղել գիտակցված և փոխանցվում է ծնողի անգիտակցականից երեխայի անգիտակցականին: Այդ փոխանցման մեխանիզմը, ըստ Ա. Շուտցենբերգերի, այնքան էլ հստակ չէ: Բայց այդ «ուրվականը» շատ հաճախ կապված է ընտանեկան գաղտնիքների, հարազատի մահվան, բռնության, անարդար դեպքերի, մահացածների չթաղված լինելու հետ: Իսկ այն հիմնախնդիրները, որոնք կապված են ցեղասպանության հետ, շատ կարևոր են և ժամանակային վաղեմություն չունեն: Ոճրագործության, անարդարության հիշողությունը երկար է պահպանվում: Գուցե լսված, արտահայտված լինելու, մոռացված չլինելու՝ համար: Իսկ ինչպե՞ս են փոխանցվում ընտանեկան գաղտնիքները, եթե դրանց մասին չեն խոսում շատ ցավոտ լինելու պատճառով: Այդ ինֆորմացիայի փոխանցման երկու ճանապարհ կա՝ գիտակցական և անգիտակցական:

1. Անձը ընտանիքի անցյալի մասին տեղեկություններ է ստանում մի քանի ճանապարհով՝ հրապարակումներից, պատմական աղբյուրներից, տատիկներից, պապիկներից, ծնողներից: Պատմվում և վերապատմվում են ընտանիքի կարևոր, դրամատիկ իրադարձությունները: Կարևորվում է

⁵ Տե՛ս Шутценбергер А. А. Синдром предков, трансгенерационные связи. М., 2001, էջ 71:

⁶ Տե՛ս Дольто Ф. На стороне ребенка. М., 2003, էջ 332:

ծնողների պատրաստակամությունը՝ պատմել, կիսել ընտանիքի պատմության, սովորույթների մասին իրենց մտքերը, երբ երեխան ազատորեն կարող է հարցեր տալ: Անցյալի գիտակցումը նորովի է իմաստավորում ներկան: Մեր արտ-թերապևտիկ խմբի մասնակից Յ.-ն գիտեր միայն, որ իր մոր հարազատները Արևմտյան Հայաստանից էին և եղեռնի ականատեսը: Բայց ո՞վ և ինչպե՞ս էր փրկվել, ովքե՞ր էին զոհ գնացել, այդ մասին երբևէ չէր խոսվել: Եվ այդ բացը լրացրել էր անգիտակցականը՝ մոր անգիտակցականից քաղած ինֆորմացիայով:

2. Տեղեկություն ստանալու մյուս ճանապարհը անգիտակցականն է, տրանսգեներացիոն փոխանցումը. երբ ինչ-որ բան թաքցնում են, երբեմն անզամ արգելվում է այդ մասին խոսելը: Ահա այս դեպքում առաջանում են տրավմաներ, հիվանդություններ, սոմատիկ խնդիրներ: Եվ այն, ինչ չի ասվում, գաղտնի է պահվում, որպես ներքին կառույց «թաղվում է» անգիտակցականում և դառնում մի իսկական «ուրվական»՝ «հետապնդելով» որևէ հարազատի, որը տառապում է անբացատրելի ախտանիշներով, կրկնվող երազներով, որոնք մատնացույց են անում գաղտնիքը, որը նրա հեռավոր նախնին է պրոյեկտել: Այս տրանսգեներացիոն մեթոդով ուսումնասիրում են նման հիշողությունների ազդեցությունը տառապող ազգերի, եղեռնի զոհերի և ընտանիքների վրա: Ֆ. Դոլտոն վերը նշած աշխատության մեջ ընդգծում է, որ այն ամենը, ինչի մասին լռում են առաջին սերնդում, երկրորդ սերունդը կրում է իր մարմնում: Երբ խոսում են թաքնված, գաղտնի բաների մասին, սարսափներն անհետանում են: Ավելի լավ է իմանալ ճշմարտությունը, ինչքան էլ ցավոտ ու ողբերգական լինի, քան թաքցնել այն: Այն, ինչ թաքցնում են ծնողները, հետագա սերունդները դա զգում են կամ ենթադրում: Փաստորեն, անգիտակցականի դաշտում ևս աշխատում է Ձեյ-գարնիկի էֆեկտը. անավարտ մնացած գործողությունը, չասված միտքը, չապրված զգացումները լարվածություն են ստեղծում մարդու հոգեկանում, չեն թողնում այն մոռանալ:

Ասվածից հետևում է, որ ընտանիքի գաղտնիքի բեռից մարդու ազատ լինելու համար ավելի նպատակահարմար է, որ նա իմանա և օգտագործի իր ու իր ընտանիքի պատմությունը, զգա դրա ազդեցությունն իր վրա: Յուրաքանչյուր մարդ իր արմատներով գնում է դեպի իր պատմությունը: Եվ մեր՝ հոգեբանների ու հոգեթերապևտների խնդիրն է ուղեկցել մարդուն այդ ճամփորդության ընթացքում, օգնել գիտակցելու իր անցյալը, նախնիների պատմությունը, հստակեցնելու և նոր էջ բացելու իր կյանքում:

Բանալի բառեր – *գենային հիշողություն, խորքային անգիտակցական, տրանսգեներացիոն փոխանցում*

СЮЗАН САРГСЯН – *Феномен трансгенерационных связей поколений.* – Генетическая память – это способность помнить то, чего помнить нельзя, чего не было в непосредственном жизненном опыте человека. Она иногда выплывает из подсознания и вызывает неясные образы, впечатления и ощущения. Генетическая память может проявиться во сне или в период изменённого состояния. Генная память встроена в структуры коллективного бессознательного. Один из её существенных феноменов – трансгенерационная передача не полностью разрешённого кон-

фликта и различных тайн, переживание несправедливости, которые передаются от бессознательного родителей к бессознательному ребёнку, из поколения в поколение.

Ключевые слова – *генетическая память, глубинное бессознательное, трансгенерационная передача*

SUZAN SARGSYAN – *The Phenomenon of Transgenerational Links of Generations.* – Genetic memory is the ability to remember what we should not remember, which was not in the direct experiences. Genetic memory sometimes comes up from the subconsciousness and causes unclear images, impressions and feelings. Genetic memory can occur during sleep. Genetic memory enters into the composition of the collective unconsciousness. One of the most significant phenomena of genetic memory – transgenerational transmission, does not fully resolve the conflict, mystery, the experience of injustice, which is passed on to the unconscious child from the unconscious parent, from generation to generation.

Keywords – *genetic memory, deep unconsciousness, transgenerational transfer*